

моделі мислення, втілене в духовній культурі, в особистісних аспектах релігійного почуття [див.7].

Діалог не варто зводити лише до спілкування, вони не тотожні між собою, але спілкування включає в себе діалог як форму спілкування, як зауважує В.Біблер, «чужі свідомості не можна спостерігати, аналізувати, визначати як об'єкти, речі, – з ними можна лише спілкуватися за допомогою діалогу» [8,с.19].

Звернення до діалогу як інструментарію педагогічного впливу також виправдане тим значенням, яке відіграє діалог у культурній традиції Заходу, а саме західні освітні новачі активно сприймаються українським освітянським загалом. «Діалог є свосвідним архетипом західної культури. Будучи закладеним на ранніх етапах її становлення, принцип діалогу виявляв себе у різних культурних формах: від літературного жанру філософських творів (Платон) – до їх світоглядного змісту (М.Бубер); від художньої творчості (діалоги в драмі) – до освітніх технологій (школа В.С. Біблера). Діалогічність західної культури як властивість, продиктовану схильністю до діалогу, можна інтерпретувати і як динамічність розвитку культури; і толерантність, притаманну ментальності її носіїв; і як інноваційність – установку на зміну й оновлення соціокультурних структур» [5,с.98].

Діалог також репрезентується як взаємопроникнення смислів культури, втілених у відповідних текстах, завдяки чому зростає світоглядної функція діалогу у сучасному суспільстві, діалог перетворюється на засіб формування нової системи цінностей, дієвий інструментарій сучасної освітньої діяльності, який торує шлях до віднайдення самості та ідентичності не лише окремої особистості, а й певного етнічного чи державного утворення, вказує можливості подолання ксенофобії та етноцентризму.

Список використаних джерел

1. Кримський С.Б. Заклики духовності XXI століття: лекція, прочит. 31 жовт. 2002 р. в Нац. ун-ті «Києво-Могилян. акад.»: (із циклу щоріч. пам'ят. лекцій ім. А.Оленської-Петришин) / Сергій Борисович Кримський. – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2003.
2. Скотний В.Г. Філософія освіти: Екзистенція ірраціонального в раціональному / В.Г. Скотний. – Дрогобич: Вимір, 2004. – 347 с.
3. Горбань А.В. Стратегема устойчивого развития общества (социально-философский анализ): дис. канд. филос. наук: 09.00.03 – Симферополь, 2004. – 198 с.
4. Філософські абрисы сучасної освіти: [монографія] / авт. кол.: Предборська І., Вишинська Г., Гайденок В., Гамрецька Г. та ін.; / за загред. І.Предборської. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. – 226 с.
5. Більченко С.В. Чужий. Інший. Близький. Філософія діалогу як філософія Третього: [монографія]. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2010. – 387 с.
6. Аверинцев С.С., Давыдов Ю.Н., Турбин В.Н. и др. М.М. Бахтин как философ: Сб. статей / Рос. академия наук, Институт философии. – М.: Наука, 1992. – С.111–115.
7. Бубер М. Два образа веры / Мартин Бубер; [пер. с нем.]. – М.: Республика, 1995. – 464 с.
8. Библер В.С. От наукоучения – к логике культуры: Два философских введения в двадцать первый век / В.С. Библер. – М.: Политиздат, 1990. – 413 с.

Кутсепал С.В. Коммуникация и диалог в контексте образовательных вызовов современности

Проанализирован методологический потенциал коммуникации и диалога, раскрыта роль диалога в современных образовательных реалиях, проанализированы виды диалога, которые используются в образовательном процессе, показано значение диалога как инструментария педагогического воздействия. Показано понимание диалога в классической и неклассической философских парадигмах.

Ключевые слова: образование, коммуникация, диалог, диалогика.

Kutsepal, S.V. Communication and dialogue in the context of educational challenges of today

The article analyzes the methodological potential of communication and dialogue, reveals the role of dialogue in the modern educational realities, considers dialogue types being used in the educational process and demonstrates the significance of dialogue as a pedagogical impact tool. The interpretation of dialogue in classic and non-classic philosophical paradigms is represented.

Key words: education, communication, dialogue, dialogics.

Духовність учителя: імперативи і пріоритети на наступні десятиріччя

Формування нового вчителя розглядається з огляду на сучасні імперативи і пріоритети його духовного розвитку.

Ключові слова: людина, культура, учитель, духовність, інновація, освіта.

Освіті належить провідна роль у орієнтуванні підростаючого покоління у вибір різних ідей та вірувань. Як свідчить вітчизняний історичний досвід, нерозуміння особливостей і некерваність процесів, які відбуваються у гуманітарній сфері загалом та релігійною житті зокрема, може призвести до серйозних соціально-політичних конфліктів. З огляду на це школа і церква, вчитель і духовник у навчанні та вихованні в сучасній Україні повинні об'єднатися у одну складну систему формування особистості. Новий тип учителя – це людина, яка здатна вчитися у своїх учнів, встановлювати з ними активний позитивний зв'язок, будувати гуманні відносини з тими, кого він навчає, бути їх духовним наставником [1,с.199]. Серед найголовніших функцій національного вчителя Г. Ващенко виділяв служіння Богу і Україні. Варто задуматися також над словами іншого педагога-патріота Я. Чепіги: «Для вчителя-українця національне самовиховання так само неодмінне, як неодмінне для вчителя активне життя, а не пасивне животіння» [2,с.103–113].

Духовність учителя – це не тільки приналежність його до релігії, а це перш за все стан морального світосприйняття. Адже «Духовність, – як стверджує доктор філософських наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України С. Кримський, – це завжди ціннісне домобудівництво особистості. Це отой безкінечний шлях до формування свого внутрішнього світу, що дозволяє людині не залежати повністю від контексту, зовнішнього життя, тобто залишатися собі тотожним» [3,с.8].

Вищезазначене в якості найбільших імперативів і пріоритетів на наступні десятиріччя вимагає від учасників навчально-виховного процесу концептуально визначитися в меті, завданнях, принципах, основних підходах щодо реалізації програмних положень модернізації на основі подальшого духовного розвитку особистості та одухотворення нації, що зумовлено кількома причинами:

– по-перше, переходом світової спільноти до інформаційного суспільства, де пріоритетним вважається не просте накопичення знань та предметних умінь і навичок (мета так званої «знаннєвої педагогіки»), а й формування уміння вчитися, оволодіння навичками пошуку інформації, здатності до самонавчання упродовж життя, де ці новотворення стають визначальною сферою професійної діяльності людини, досягнутого рівня духовного розвитку [4,с.10–11];

– по-друге, упровадженням нових підходів, що зумовлює перехід від педагогіки з ознаками авторитаризму до педагогіки тактовності та толерантності, за якої у навчанні студентів ураховуються їхні природжені здібності, духовний стан, психологічні особливості кожного з них, а упровадження моделі особистісно-орієнтованого навчально-виховного процесу як оновленої парадигми освіти саме передбачає визнання студента суб'єктом цього процесу, носієм двох груп якостей через уміння навчатися та бажанням вчитися, що можливе за умови, з одного боку, оволодінням ним продуктивними (загальнонавчальними) уміннями і навичками та розгортують рефлексію, а з іншого – сформованістю позитивного емоційно-ціннісного, морально-етичного ставлення як до процесу діяльності, її результату, самореалізації духовно цілісної особистості [5].

– по-третє, створенням духовних засад в освітньому просторі на основі гармонізації суспільно-релігійних відносин, які забезпечували б усталеність і безпеку світоустрою, його суспільного розвитку на основі принципів духовності XXI століття, у контексті запропонованої УПЦ Концепції духовного розвитку України за сталими моральними

взірцями, канонами Десяти християнських заповідей, ієрархії морально–етичних цінностей (від нормативних, таких, як добро і зло, справедливості, прекрасного і потворного до призначення людини, людських ідеалів, норм, принципів життєдіяльності тощо, що лежать у основі всіх вчинків, діяльності людини) та складових моральності (моральні почуття, переконання, діяльність, стосунки), переорієнтації свідомості з утилітарних, споживацьких на вищі ціннісні основи, актуалізації екологічних імперативів і повернення до духовних витоків перш за все в Україні, що сприятиме вирішенню проблем збереження духовно–релігійної, культурної та громадянської самоідентифікації українського народу через стратегічно визначене досягнення національної єдності та консолідації суспільства шляхом подолання як об'єктивних, так і штучних суперечностей соціокультурного, конфесійного, етнічного, мовного, міжрегіонального та регіонального характеру на основі безумовного додержання конституційних гарантій прав і свобод людини і громадянина [6].

Отже, духовні цінності, функціонуючи як специфічні сенсоутворюючі джерела існування людини, стали серцевиною механізму самоорганізації безпеки суспільства і набувають значення важливого чинника соціально–політичної стабільності Української держави, її міжнародного визнання та стають провідними критеріями сталого просування в геополітичному просторі. Одночасно з цим, держава повинна забезпечити своїм громадянам право і можливість задовольняти свої духовні потреби на умовах рівності для усіх соціальних, національних, конфесійних груп населення, оскільки без цього неможливий розвиток духовності, моральних засад, інтелектуального потенціалу українського народу. «На тлі нових інтерпретацій та феноменів духовності фундаментальне значення зберігає і в XXI столітті християнський Дакалог і, насамперед, трійця: Віра – Надія – Любов. Вона є наскрізною для європейської культури, хоч і набуває різного тлумачення в різні часи», – стверджує професор С. Кримський [3, с.9].

З огляду на аналіз цих проблем у дослідженнях філософів, учених, релігійних діячів визначені основні орієнтири стосовно розбудови і зміцнення Української держави, модернізації змісту освіти і змісту навчання у контексті духовного розвитку особистості та одухотворення нації, зокрема, у сфері освіти:

- а) сприяти реалізації права громадян на свободу вибору характеру освіти як елемента свободи совісті,
- б) сприяти формуванню релігійної толерантності та збереженню традиційної релігійної культури українського суспільства,
- в) домогтися фінансування з бюджетних коштів предметів, навчальних дисциплін морально–етичного, богословського спрямування, що викладаються у освітніх закладах усіх типів та рівнів;
- г) сприяти науковим дослідженням стосовно осмислення ролі релігій в житті сучасного суспільства, цивілізаційного простору, філософсько–богословських проблем [6].

Необхідно також враховувати, що надмірна роль релігії в освіті також може нести негативний характер. Але ще майже 150 років тому (у 1859 році) відомий англійський філософ Джон Мілль застерігав, що намагання сформувати тільки релігійну свідомість і почуття та відкидання тих світських норм, які до цього співіснували з християнською етикою і доповнювали її, переймаючи щось з її духу, призведе і навіть уже призводить до формування нищого, жалюгідного, рабського типу характеру. «Я вважаю, – наголошував Дж. Мілль, – що для морального відродження людства пліч–о–пліч з християнською етикою повинні існувати й інші етичні системи... Інтереси істини вимагають розмаїття точок зору [7, с.59]. Такий висновок мислителя, як кажуть, на часі. Посліпність, непродуманість у цій важливій справі може лише завдати шкоди.

Прагнення вирішити зазначену проблему саме явковим порядком, ігнорування при цьому вимог закону, бажання прискорити процес підвищення духовності політичними методами, без глибокого аналізу і врахування конкретних умов та особливостей релігійної ситуації в державі, чітких тенденцій до її антагонізації може призвести до негативних наслідків, зокрема, посилити протистояння між конфесіями, конфліктогенність між батьками і дітьми – адептами різних віросповідань [8, с.211]. Як для державних чинників, так і для окремих релігійних організацій факт порушення у цьому разі вимог Конституції України, Закону України «Про освіту» залишається поза увагою, постає «безневинним» актом. При цьому свідомо нехтуються основні

принципові положення Закону України «Про освіту», зокрема такі як: пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей; незалежність освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій; науковий, світський характер освіти (це положення ст. 6). А стаття 8 цього Закону конкретизує ці принципи. У пункті другому цієї статті чітко записано, що залучення учнів, студентів до участі в політичних, релігійних заходах під час навчально–виховного процесу не допустиме. Закон (ст. 9) дає також розгорнуте положення конституційного принципу відокремлення закладів освіти від церкви (релігійних організацій), стверджує світський характер освіти в Українській державі. До цього можна додати й чіткі принципи положення Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації». Важливе у контексті означених законодавчих актів те, що навчально–виховний процес у системі державної освіти має бути вільним від втручання релігійних організацій, так само, як освітня сфера церкви, інших релігійних спільнот – від втручання владних чинників. Проте факт залишається фактом – вимоги Конституції України, законодавство щодо свободи совісті ігнорують як окремі державні структури, так і релігійні організації, особливо на регіональному рівні, вони забувають, що держава не бере на себе релігійного навчання і виховання своїх громадян [8, с.210].

Саме для виховання толерантності, поваги до носіїв інших світоглядних принципів та неприйнятності конфліктів на основі релігійних питань розгляд таких прикладів в історичних реаліях є необхідною умовою формування та становлення демократичного суспільства, яке визнає свободу совісті та віросповідання. Зважаючи на складність та багатовимірність взаємовідносин між державою та релігійними організаціями, на висвітлення цього питання має бути виділено достатню кількість часу та тематичного висвітлення, адже це є основою виховної, освітньої та інших суспільних систем України [9, с.131].

Історично завжди роль вчителя у житті людини панівна. Водночас висувалися високі вимоги як до школи, так і до особи вчителя, який мав бути наділений не тільки інтелектуальними рисами, а й духовними якостями. Українська народна педагогіка традиційно розглядає проблему навчання й виховання підростаючого покоління, передусім у контексті функціонування сімейно–родинної сфери. Дитина вперше зустрічається з тією повсякденною педагогікою яку сповідують її батьки. Батько й мати фіксуються в глибинних прошарках підсвідомості дитини прообразами вихователя і вчителя, що в майбутньому може стати морально–духовним підґрунтям для формування її уявлення про ідеал шкільного вчителя від якого залежатиме ставлення школяра до педагогів [10, с.266].

Важливими завданнями для вчителя XXI ст. є поглиблення гуманістичної мотивації, моральної культури та культури почуттів, емпатії до іншого (учня), розвиток педагогічного, синтетичного, аналітичного, рефлексивного, концептуального, критичного мислення, зміна ієрархії цілей, формування сучасної національної культурної позиції, універсалізм як потреба поважати право іншого на відмінність, а також своєрідність, оригінальність думок і позицій. Важливим є особистісно–діяльнісний підхід, інтерес до особистості учня, розвиток його творчого потенціалу, а не обмеження розв'язання цих завдань тільки вдосконаленням пам'яті, розширенням обсягу запам'ятовування інформації, що надається [1, с.197].

Нова школа є місцем, де дитина дістає перші уроки моралі, вчиться встановлювати соціальні контакти, від яких залежатиме її успіх у житті. Тому необхідним є пошук шляхів подальшої гуманізації, демократизації освіти, формування мотиваційної сфери у учнів на різних вікових етапах, розвиток у майбутніх педагогів концептуального педагогічного мислення й формування спеціальних педагогічних вмінь.

Список використаних джерел

1. Дорогань С. О. Українська література у формуванні світогляду майбутнього вчителя / С. О. Дорогань // Мультиверсум. Філософський альманах. – К.: Центр духовної культури, – 2004. – № 39.
2. Юрченко В.І. Проблеми підготовки вчителя національної школи: етнопсихологічний ракурс / В. І. Юрченко // Освіта і управління. – 2004. – Т. 7.
3. Кримський С. Принципи духовності XXI століття // Директор школи. – 2003. – №15.

4. Кодлюк Я.П. Компетентнісний підхід у підготовці майбутніх педагогів як пріоритет модернізації вищої освіти України / Я. П. Кодлюк // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / За заг. ред. О.В.Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004.

5. Приходько В. Про два типи сучасних систем вищої освіти і майбутнє України / В. Приходько, В. Виктор // Вища освіта України. – 2006. – №3. – С.56–60.

6. Артьомова М. Г. Інноваційні підходи до модернізації вищої духовної та світської освіти у ДННК «УУБА – КаУ» у контексті упровадження в навчально–виховний процес компетентнісного підходу / М. Г. Артьомова, В. Бедь [Електронний документ] – Режим доступу: www.bogoslov.org.ua/...s-kompetentnisonogo-pidxodu.pdf.

7. Мілл Дж. Про свободу: Есе: Пер. з англ. – К: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001.

8. Бабій М. Релігійний компонент у світській школі за умов свободи совісті: український і міжнародний правовий контекст / М. Бабій // Філософія освіти. – 2006. – № 1.

9. Кришмарел В. Ю. До питання про впровадження релігійнознавчого компоненту в курс «Історія України» (10 – 11 класи) / В. Ю. Кришмарел // Зб. наук. праць Уманського держ. пед. ун-ту. – Ч. 1. – 2011.

10. Лагодич М. Релігійна освіта в Україні: сучасний стан та її перспективи / М. Лагодич // Труды Київськ. Духовної акад. Богословсько–історичний щорічник Київської Духовної Академії Української Православної Церкви Київського Патріархату. – К., 2005. – № 2 (2).

Гончаров В.И. Духовность учителя: императивы и приоритеты на последующие десятилетия

Формирование нового учителя рассматривается учитывая современные императивы и приоритеты его духовного развития.

Ключевые слова: человек, культура, учитель, духовность, инновация, образование.

Goncharov, V.I. Spirituality of teacher: imperatives and priorities on next decades

Formation of a new teacher was reviewed given the modern imperatives and priorities of his spiritual development

Key words: human being, culture, teacher, spirituality, innovation, education.

УДК 304+37.06(477)

Жорнова О.І., Жорнова О.І.

Поступ вітчизняної вищої освіти в дискусійному контексті сценаріїв майбутнього

Окреслено освітньоможливе як потенціал розвитку вищої освіти. Охарактеризовано локальний і глобальний напрями розвитку вищої освіти. Описано вектор руху вітчизняної вищої освіти.

Ключові слова: вища освіта, вища школа, освітньоможливе, сценарій майбутнього, вектор руху вищої освіти.

Намагання суспільства зробити модернізаційний стрибок перенасичений суперечностями майже у всіх сферах; не оминають вони й освіту, насамперед, вищу, котра вирішує суспільні проблеми, послуговуючись накопиченим попередніми поколіннями досвідом ре/трансляції знання. У таку пору широка амплітуда ставлень до здатності вищої школи забезпечувати гідну підготовку сучасних професіоналів, може суттєво вплинути на посунення вищої освіти із кола чинників прогресивних суспільних трансформацій до кола чинників, що їх гальмують.

Сучасне наукове осмислення проблем вищої освіти торкається і методологічних засад досліджень у сфері філософії освіти (М.Князев, В.Кремень, Н.Наливайко, М.Михальченко та ін.), і питань інтеграції науки і вищої освіти (В.Андрущенко, Л.Губерський, В.Луговий та ін.), і вивчення тенденцій розвитку освіти (В.Луговий, Н.Наливайко, В.Панарін, В.Паршиков, М.Степко, В.Рябченко та ін.), і вимірювання якості професійної підготовки у вишах (В.Луговий, М.Левшин, Г.Терещук та ін.), і запровадження інновацій у послугах, що надають виші, тощо. Науковцями умотивовано несхожі підходи до сутності змін у вищій освіті, до того ж досить переконливо доводиться необхідність у неоднакових результатах її отримання. Відтак, не тільки слухним, а й нагальним видається встановлення підстав для окреслення стратегічного крокування вітчизняної вищої освіти, оскільки за умов соціальних трансформацій вона стягає, як ніколи, функції соціального проектувальника. Іншими словами: вища освіта стверджує сенс інакших смислів і цінностей як свідомого змінювання традиційних культурних значень через нововведення в підготовці фахівця.

Проте вважати, що наразі завершено пошуки стратегічного просування вітчизняної вищої освіти дещо необачно, оскільки зберігається суперечність між гострою соціальною необхідністю забезпечити високоякісну і конкурентоспроможну вищу освіту і невизначеними досягненнями вітчизняних вишів у підготовці фахівців, що відбивається на майже неосяжній перспективі гідного виходу України на глобальний ринок освітніх послуг.

Метою допису постає обґрунтування вектору руху вітчизняної вищої освіти, задля чого: визначається освітньоможливе як потенціал розвитку вищої освіти, виокремлюються і описуються основні напрями розвитку вищої освіти, встановлюються особливості зрушень у вітчизняній вищій освіті.

Для розв'язання поставлених завдань і вираження результатів наукового пошуку всю безліч напрямів розвитку вищої освіти [1–5], на наш погляд, доцільно звести до гранично опозиційних за спрямованістю на утворення і сприяння суспільному порядку, а саме: локального і глобального упорядкування процесу і результату підготовки фахівців із вищою освітою. Окреслені вектори розглядаємо поза контекстом наявних досягнень і прорахунків у практиці вищої школи, а також без урахування досвіду її популярних брендів. Це зроблено для уможливлення максимально повного узагальнення означених векторів як антитези одне одному. Це по–перше.

По–друге. Безпосереднім виробником і постачальником освітніх продуктів і послуг, котрі забезпечують модернізаційний стрибок суспільства, є сучасна вища школа, котра виявляє себе як протидія, противага процесам стабілізації освітньої реальності; вона діє всупереч тому, щоби зробити її непорушною, визначеною «раз і назавжди».